

בעלמא, שיש הפרש בין האומדנות משום שהוא מזולזל ללא יד, אבל כאן שחבלו בו הרי באמת הוא מזולזל וא"כ אין הפרש ביניהם [אך זהו רק לפרש"י, אבל להתוס' נראה שאב"י חולק גם כאן]. ולפי זה אפשר לומר שרבא חזר והודה לאב"י. וכנראה זו דעת הרמב"ם שפסק (ערכין ב, ג) כאב"י.

'אומדנא דבי עשרה'. על קושית התוס' הלא אין בית דין שקול, ומדוע אין אומדים במספר אנשים שאינו זוגי, לצורך הכרעה – ע' במובא בסנהדרין טו.

'ככתבם וכלשונם'

'חסורי מחסרא והכי קתני...' –

'... וכמו כן קשה לי בכל דוכתא דתני 'חסורי מחסרא והכי קתני', אם כן למה לא הגיהו המשנה? ולמה באמת הוה נקט תנא לישנא קטיעא?
ואם שיש לומר שגם כאשר באמת חסורי מחסרא יש כוונה בהענין באופן אחר, על כל פנים לא בכל דוכתא נוכל לתרץ כן.

ולולא מסתפינא היה נראה לי על פי מה שכתבו תוס' שלהי מגילה (לב). על 'השונה בלא זימרא', וכמו כן אמרינן (ביצה כד.) 'גמרא גמור זמורתא תהא', שהיו להן זמירות מיוחדין לכל משנה ומשנה. ולפע"ד היה זה כדי לחזק המשנה בכח הזכרון, מדהיו שונין המשניות על פה אפילו בימי רבי (כרש"י בבא מציעא לג.). ועל ידי הניגון נזכר היטב לישנא דמתניתין, באשר שהיה הזמר מסודר לפי המלות והבבות שבמשנה. ולכן כמה פעמים בחר התנא גם כן במלה זאת ולפעמים באחר, הכל כפי הנאות לקול השיר המיוחד להמשנה. ומהאי טעמא לפעמים נשנה בבא שנראית יתירה במשנה זו ואין צריך לומר זו, אבל היה כדי לשקול בבות המשנה כפי הבבות שבפרקי השיר. ומהאי טעמא אף שהיה חסורי מחסרא, הניחוד כן, מדמובן ממילא, דאם לא כן יהיה מעשה לסתור, ואם היו מבלבלים המלות יתבלבל השיר המיוחד לה ויתבלבל הזכרון, ותשתכח המשנה ח"ו. ובדבר זה יתורץ כמה קושיות ודקדוקים.

ושמור זה, דאם גם ברוב פעמים מונחים פנינים יקרים בשינוי לשון התנא, על כל פנים במקום שלא ידענו טעם אחר, נסתפק את עצמנו בטעם זה, שהוא גם כן אמיתי בעצמו.

(תפארת ישראל 'בועז')

דף כ

'ערך רגלי עלי – לא אמר כלום'. אעפ"י שחלק הרגל שמן הארכובה ולמעלה הוא דבר שהנשמה תלויה בו – בלשון בני אדם אין 'רגל' אלא מארכובה ולמטה, כמבואר לעיל (יט:). שהאומר רגלי עלי – נותן עד הארכובה (וכן כתב בתפארת ישראל. והביא לסייע מב"ב פג ועוד).

[אגב יש להעיר שנראה פשוט שהגדרת 'דבר שהנשמה תלויה בו' אינה בהכרח זהה לי"ח טרפות, אלא לפי המקום והזמן של הנודר, שאעפ"י שהלכות טרפה אינן משתנות בהתאם למקום ולזמן וכמו שכתב הרמב"ם, כאן הקובע אינו דין טרפה, אלא הקובע הוא אם הנשמה תלויה בו בפועל אם לאו [ולכן למ"ד טרפה חיה, אף מן הארכובה ולמעלה לא אמר כלום, כמבואר בתמורה יא]. ע"ע בענין זה במובא ביוסף דעת חולין מב].

'שמע מינה מלוה על פה גובה מן היורשים... הכא במאי עסקינן כשעמד בדין'. משמע לכאורה שאם נוקטים מלוה על פה גובה מן היורשים – היורשים חייבים לשלם אפילו לא עמד בדין. וכן כתב הראב"ד (ערכין א, כא), כיון שלהלכה קיימא לן שעבודא דאורייתא וגובה מן היורשים – אין צריך עמידה בדין. והשיג בזה על הרמב"ם (שם) שכתב 'עמד בדין' (וע"ע כס"מ; לח"מ; ברכת הובח).

ובארו המפרשים את דעת הרמב"ם שאין כוונתו על העמדה בדין של המעריך, אלא על העמדת הנערך בדין, שלשיטתן בערכין צריך 'העמדה והערכה' לעיכובא, כמו שנאמר והעמיד... והעריך. [ואמנם יש שהעירו הלא כתוב זה מדבר בדין 'השג יד' ומתייחס על הערכת ממונו של המעריך. אך אין מן הנמנע לפרש שהרמב"ם מפרשו (גם) כלפי הנערך. ע"ע במצוין לעיל ד].

ע"ע משא ומתן בבאר שישות הרמב"ם והראב"ד: צאן קדשים, זבח תודה, חדושים ובאורים, דברי מחוקק, מקדש יחזקאל; שו"ת משכנות יעקב חו"מ כא; שו"ת שבט הלוי ח"ד סוס"י קצט.

'מהו דתימא התם הוא דאדם יודע שאין ערך לכלי וגמר ואמר לשם דמים, אבל הכא מיטעא קטעי... קמ"ל'. פירוש, קמשמע לן שגם בזה מניחים שאדם יודע וגמר ואמר לשם דמים, כי כוונת הלשון נקבע על פי שימוש חכמים בו (עתוס' ה. ד"ה אדם). אכן נראה שבאופן שיש לטעות אף לאנשים חכמים קצת – אין אומרים 'אדם יודע... אלא דנים זאת כטעות. ויש מקום לדון לפי זה בהלכות שונות, כגון במעריך שומטום ואנדרוגינוס, האם חייב דמים לר' מאיר (עפ"י חדושים ובאורים. וע"ע לעיל ב לענין הספק הנוכח).

'אפילו כולו נמי' – וא"כ היה לנו להשמיענו כח דהיתירא, שאפילו בכלי שלם פטור (ריעב"ץ).

(ע"ב) 'שור זה עולה ובית זה קרבן...'. אף על פי שאינו אומר 'הרי זה... שמשמעו שבא להחיל עתה הקדש, ואילו לשון 'שור זה עולה' לשון עבר היא, כמציין עובדה [ולפיכך אינו מועיל בבטול הגט וכד', שצריך לשון דלהבא. ע' גטין לב] – אעפ"כ חל ההקדש כמבואר כאן ובכמה מקומות (ע' נדרים לד: כט. קדושין כח: משנה מנחות קח. תמורה כד: כה). יש שכתבו בהסבר הדבר, שההקדש חל מתורת 'הודאה' או משום 'שויה אנפשיה חתיכא דאיסורא' (עפ"י תורת גטין ותפארת יעקב – גטין לב, בישוב תמיהת התוס').

א. אפשר ליתן טעם נוסף על פי מה ששמעתי ממור' הגר"ש פישר שליט"א שלכך אמירה לגבוה כמסירה להדיוט, ופרשו בירושלמי משום שנאמר 'לה' הארץ ומלאה' – והיינו משום שהכל שלו וברצונו נתנה לבני אדם, הלכך די שהאדם יסלק רשותו כלפי שמיא כדי שיחול ההקדש, וכדין 'סילוק' בעלמא שאין צריך מעשה קנין (ע' במש"כ בסנהדרין נו:). ולפי"ז מסתבר שגם לשון עבר מועילה, שאינו בא להחיל דבר אלא להפקיע רשותו.

ב. יל"ע במה שאמרו (בקדושין ו.ו). שלכך האומר 'איני אישך, איני בעליך' אינה מגורשת, משום 'ושלח' ולא שישלח את עצמו. והלא בלא הכי אין כאן לשון דלהבא. ואפשר דל"ד בלשון זו אלא אף באומר 'מכאן ואילך איני אישך'. ושמא י"ל כיון שנתן לה גט עתה, מועיל לשון עבר שהרי מעשהו מוכיח עליו דמכאן ולהבא הוא, ולפי"ז הנתן גט ואמר לה 'אין את אשתי' מגורשת. וצ"ב.

'כיון דאמר 'זה' ומת אינו חייב באחריותו, עלי להביאו קאמר' – והוא הדין בבית, עלי לפנותו ולהכינו לידי מסירתו להקדש (ובת תורה). ויש מי שכתב להסתפק שמא בבית הדין שונה, וחייב באחריותו, כי אין שייך שם 'עלי להביאו' (חדושים ובאורים).

ולפי צד זה מדובר במשנה במקדיש הבית עצמו, ואעפ"י שלא אמר 'דמי בית'. ובוה כתב לבאר מדוע התנא הכליל שניהם ביחד, כדי לומר שמדובר במקדיש שור לדמיו (כדלהלן) שנתקדש בעצמו דומיא ד'בית זה'.

(בתפארת ישראל על המשניות כתב פירוש חדש ל'עלי להביאו קאמר' על פי מה שחידש שאם אמר 'שור זה עולה' יכול להביאו עבור אדם אחר לחובתו. הלכך כשאמר 'עלי' כוונתו להתחייב להקריבו בשביל עצמו ולא בשביל אדם אחר [וצ"ע לפי פירוש זה כיצד הדין בבית]).

לפירוש זה אין מכאן הוכחה כלל שהנודב 'שור זה' ללא 'עלי' אינו חייב להביאו, וכבר נשאו ונתנו על כך האחרונים בספריהם, האם קיים חיוב הבאה ודין 'בל תאחר' בנדבה כזו (וע' חדושי הגר"ר בענגיס ח"ב יג, א. ונתבאר במק"א) – כי לעולם י"ל שחייב, ותוספת 'עלי' באה כהתחייבות להביאו לעצמו ולא עבור אחר כאמור).

'וסיפא דקאמר לכשיבואו דמיו יקדשו. והא אין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם...' משמע מפרש"י (בד"ה ה"ג) שאם אמר 'דמי שור זה עולה' – לא נתקדש השור קדושת הגוף. ולא אמרו 'מקדיש זכר לדמיו קדוש קדושת הגוף' אלא כשהקדיש הבהמה לדמיה, כגון 'ייקדש השור לדמיו'. והתוס' נסתפקו בדבר. ובשיטה מקובצת בשם הרא"ש מבואר שהשור נתקדש. וכן משמע ברמב"ם (מעשה הקרבנות יד, ה-ו; מעילה ג, טו. עפ"י 'זבח תודה').

ואם תאמר לפרש"י מדוע הוצרכו להעמיד הסיפא כשאומר 'לכשיבואו דמיו' וכו' מאיר, ולא העמידו בסתם, שאמר 'דמי שור זה עולה' – כי נראה שבאופן זה אמנם לא חלה קדושת הגוף על הבהמה אך חלה עליה קדושת דמים, והריהי קדושה לדמיה כבר מעתה, הלכך אם מתה יתחייב באחריותה, כשם שחייב באחריות דמיה. ורק כשאמר 'לכשיבואו דמיו יקדשו' הרי במפורש לא הקדיש אלא הדמים שיבואו (כנ"פ).

דף כא

'היכי מצוי מקדיש לה איש כי יקדיש ביתו קדש אמר רחמנא, מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו.' יש גורסים: 'מה ביתו שלו אף כל שלו' (כן מובא בהגהות ר"ב פרנקיל שבסוף המסכת, משיטה מקובצת בכתובות נט: בשם הרמב"ן. עע"ש).

'הכי קאמר, הקדישו משכיר – הדר בו מעלה שכר להקדש. הקדישו משכיר, היכי דייר ביה, במעילה קאאי?...' התוס' (וכן הרא"ש בנדרים פ"ה ב) נקטו כפי פשטות דברי הגמרא כאן שהמשכיר יכול להקדיש את הבית שהשכיר, והשוכר אסור לדור בו. אלא שהביאו מהתוספתא והירושלמי שאם כבר הקדים ושילם שכרו – לא חל הקדשו של המשכיר. [הרא"ש תמה מה סברה היא לתלות בהקדמת השכר. ובקהלות יעקב (ערכין ה) באר החילוק, ותורף דבריו שבהקדמת דמי השכירות מוגדר התשלום כנתינת דמי קנין על לקיחת זכות השימוש העתידי, נמצא שקנה כבר זכות זו, אבל כשלא הקדים התשלום אינו כדמי-מקח אלא תשלום עבור אפשרות שימוש שקיבל בנכס המושכר, ועד שלא שילם לא נמכרה זכות זו בעצם (אלא שהמשכיר נתחייב לשוכר ליתנה לו), ולכן יכול המשכיר להקדישו].

ואולם הש"ך (ביו"ד רכא סקמ"ה) הביא מהרבה פוסקים (רשב"א, ר"ן, רבנו יונה, רבנו ירוחם, ריב"ש) שכיון שהבית משועבד לשוכר, אין הקדש דמים מפקיע מידי שעבוד ולא חל ההקדש כלל, אלא שאם עדיין לא שילם השוכר את דמי שכירותו, מעלה השוכר את השכר להקדש ולא למשכיר, שכלפי זה חל ההקדש. (בבאור נקודה זו – ע' אור שמח הל' זכיה יב, יג; שיעורי ר' שמואל רוזובסקי ב"ב קכג: עמ' קנד).

ומה שאמרו בסוגיתנו שהמשכיר יכול להקדישו – דוקא בשהשכיר לו בית סתם, רק אז חל ההקדש וחייב המשכיר להעמיד לו בית אחר, אבל ב'בית זה' – הלא הוא משועבד לשוכר. [ועוד יש לפרש סוגיתנו אף